

AKCIJOS MIESTE IR IŠPUOLIŲ GRĖSMĖS RETORIKA. VILNIUS PO 2009-ŪJŲ

SKAIDRA TRILUPAITYTĖ

Straipsnyje analizuojami urbanistinių akcijų interpretavimo būdai. Išpuolių grėsmės retorika įtejama ne tiek su organizatorių intencijomis, kiek su išorinėmis politinėmis įtampomis. Parodoma, jog emocijomis nuspalvintas garsių politikų, žurnalistų etc. nuostatas tam tikrų renginių atžvilgiu lemia ne vien administracinės taisyklės, bet ir bendra geopolitinė šalies orientacija, taip pat tarptautiniai neramumai, besisiejantys su vietinių politikų baimėmis. Kaip išeities tašką pasirenkant mikroatvejo perspektyvą (įsimintinas 2009 m. sausio 16 d. riaušės prie Lietuvos Respublikos Seimo), čia aptariami kai kurie legalumo ribų kvestionavimo atvejai Lietuvos žiniasklaidos erdvėje, pabrėžiami skirtingi politikų, viešųjų intelektualų, pareigūnų, ekspertų, žurnalistų, aktyvistų ir kitų viešosios erdvės dalyvių pasisakymai pagrindiniuose žinių portaluose. Pradžioje atskleidžiama, kaip nuostatas susibūrimų (ir administracinių bei politinių reikalavimų) atžvilgiu keičia pirmuoju XXI a. dešimtmečiu ryškėjęs Lietuvos politinės situacijos nusakymas kaip (vėl) autoritarinės; parodoma, kad naujas konfliktines situacijas lėmė naujo tipo akcijų ir jų teisėtumo suderinamumo klausimas. Vėliau minimos kai kurios viešųjų autoritetų reakcijos į socialinius reikalavimus keliančius protestus Vilniuje. Daroma išvada, jog šiandienos žiniasklaidoje tokie reikalavimai interpretuojami gana kontrastingai – viena vertus, kaip grėsmė nedidelės šalies ir jos visuomenės integralumui ar net saugumui, kita vertus – kaip geistinas (deja, realybėje vis nutolstantis) normalios demokratinės visuomenės atributas.

Skaidra Trilupaitytė – vyresnioji mokslo darbuotoja, Lietuvos kultūros tyrimų institutas (el. paštas: skaidra_t@yahoo.com).

© Skaidra Trilupaitytė, 2016

Straipsnis įteiktas redakcijai 2015 m. gruodžio 9 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2016 m. balandžio 12 d.

Ivadas

Postindustriniuose miestuose viešas elgesys kontroliuojamas įvairiausiais būdais – šalies įstatymais, savivaldybės nutarimais, leidimais, draudimais ar sankcijomis. Yra ir nerašytų elgesio taisyklių, kurios priklauso nuo tradicijų ir kasdienių įpročių. Kitaip tariant, erdvės reguliavimas ir supratimas to, ką „galima“ ir ko „negalima“ daryti viešai (apimantis saugumo reikalavimus, alkoholio vartojimo taisykles ir pan.) reiškiasi ir kultūriniais būdais bei pusiau spontaniškais veiksmais „iš apačios“. Anot simbolinės ekonomijos sąvoką plėtojusios miestų sociologės Sharon Zukin, viešoji kultūra gimsta iš socialinių susidūrimų kasdieniame gatvės gyvenime, parduotuvėse ir parkuose. Tai – teisė būti tose erdvėse, naudoti jas, prisodrinti bendruomenės tradicijų ir suvokti tam tikru savitu būdu, todėl ir viešoji kultūra yra socialiai konstruota mikrolygmeniu ir nuolat kintanti¹. Šis kismas dažnai tampa sociologų ir antropologų dėmesio objektu. Miesto identiteto klausimus iš makroperspektyvos aktualinančios urbanistikos studijos žvelgia į bendresnius demografinius ir ekonominius rodiklius. Diskurso analizė urbanistinės politikos tyrimuose taip pat gali tapti produktyviu miesto gyvenimo ir jame vykstančių akcijų įrankiu²; aktualios politinės darbotvarkės, savo ruožtu, nuolat koreguoja demokratinės erdvės ar taikaus susibūrimo sampratą politinėse teorijose, kuriose kalbama apie tarptautinius judėjimus (tai – kova už lyčių lygybę, mažumų, migrantų teises ir pan.). Analizuojant nekonvencinį politinį ir pilietinį dalyvavimą, minimos (bei kvestionuojamos) pilietinio nepaklusnumo, protesto, mitingo, riaušių ir kt. sąvokos.

Šiame kontekste svarbūs tampa ir informacijos perteikimo būdai bei tam tikrų akcijų interpretavimo aplinkybės. Pavyzdžiui, nauji ko-

¹ Zukin Sh., *The Cultures of Cities*, Oxford: Blackwell, 1995, p. 11.

² Jacobs K., „Discourse Analysis and Its Utility for Urban Policy Research“, *Urban Policy and Research* 24 (1), 2006, p. 39–52.

munikacijos tinklai tūkstantmečių sandūroje reiškė ne tik neįsivaizduojamai spartėjančią žinių sklaidą ir informacionalizmo industrijos plėtrą, bet ir tos plėtros netolygumus, finansų krizes bei jų keliamas įtampas viešojoje erdvėje, kurioje nuolat gimsta alternatyvos esamai politikai. 1999 m. lapkritį Sietlo mieste (JAV) įvykę protestai prieš Pasaulio prekybos organizaciją ženklino ryškų pasipriešinimą būtent globalioje tinklaveikos visuomenėje veikiančiam korporaciniam kapitalizmui. Dėl tam tikrų (geopolitinių) priežasčių Lietuvoje tokių reiškinių atgarsiai buvo visai menki, o politinio ir kultūrinio elito pasisakymai apie sisteminės išsivysčiusių šalių problemas, žinia, neprilygo tam, ką girdėjome „tradiciniame“ vakarietiškame pasaulyje. 2003 m. vasario 15 d. beprecedentės milijonus žmonių sutelkusios antikarinės demonstracijos sukūrė kai kuriuos didžiulius pasaulio miestus, o Lietuvoje panašių reakcijų į JAV inicijuotus karinius veiksmus (Irako karas) paprasčiausiai nebuvo³. Analogiškos Vakarų šalims protestų kultūros mūsų šalyje, beje, neatsirado ir vėliau (palyginimui užtektų priminti pastaraisiais metais prieš griežtą taupymo politiką nukreiptus protestus, nuolat vykstančius skirtinguose „senosios Europos“ miestuose). Kai 2015 m. spalio 10 d. Berlyne vyko šimtatūkstantinės demonstracijos prieš transatlantinę laisvosios prekybos ir investicinės partnerystės sutartį tarp JAV ir Europos Sąjungos (ES), Lietuvoje ne tik nevyko panašių diskusijų ar akcijų, bet ir vos kelios (ne pagrindinės) vietinės žiniasklaidos priemonės šykščiai (ir gana netiksliai) paminėjo tokių protestų rengimo aplinkybes (kalbėta apie tai, kad dalyvių skaičius, organizatorių teigimu, siekė 250 tūkstančių žmonių, o policijos duomenimis – apie 150 tūkstančių).

Tačiau nauji socialiniai judėjimai pasaulyje patraukė vietinių viešosios politikos tyrinėtojų dėmesį, visų pirma teoriniu lygmeniu.

³ Mūsų šalyje panašiu metu įvyko tik smulkių (ir iš esmės nereikšmingų) incidentų. Pavyzdžiui, spontaniško nepasitenkinimo politinio *elito* transatlantinė orientacija fone vietinėje žiniasklaidoje epizodiškai minėti kai kurie prieš NATO arba JAV prezidento George'o Busho vizitą Vilniuje 2002 m. nukreipti simboliniai (ir politinio poveikio neturėję) išpuoliai.

Pirmuoju XXI a. dešimtmečiu pradėta kalbėti apie naujos kokybės nekonvencinio politinio dalyvavimo formas, o tarptautiniai pilietinio aktyvizmo atvejai leido (re)konceptualizuoti socialinius judėjimus⁴. Naudojantis šiuolaikinėmis metodologinėmis priemonėmis, analizuotos pilietinio nepaklusnumo ir alternatyvaus politinio dalyvavimo sąvokos ir sampratos (bei jų genezė) Lietuvos socialinių ir teisės mokslų lauke⁵, pasipriešinimo veiksmai buvo permąstomi atsižvelgiant į komunikacijos teorijų ir propagandos bei kontrpropagandos tyrimų metodus⁶. Medijų poveikio ir propagandos reiškinius Lietuvos akademiniam lauke plačiai tyrinėjęs filosofas Gintautas Mažeikis nuosekliai pasitelkė postmodernistinę spektaklio visuomenės (*à la* Debord) perspektyvą pilietinėms akcijoms aptarti. Filosofas savo tekstuose ne sykį minėjo šiuolaikinius protestus, kuriuos lydi psichologiniai akumuliaciniai įniršio ar entuziazmo mechanizmai bei manipuliacijų vaizdais galia. Žvelgiant į tarptautinį kontekstą, lietuviškieji atvejai, žinia, nėra nei tokie aršūs, nei tokie vizualiai įspūdingi kaip kitur (ypač kalbant apie ryškiai autoritarines visuomenes, kuriose opozicijos išpuoliai prieš valdžią paprastai turi liūdnujų padarinių). Todėl Mažeikis neatsitiktinai aptarė būtent Rusijoje vykusių drastiškų meninių protestus (grupių *Voina*, *Zmiena*, *Femen* ir *Pussy Riot* atvejus) ir meninio aktyvizmo (*artivism*) laipsnius bei formas⁷. Donatella dela Porta neseniai išleistoje knygoje („Socialiniai judėjimai taupymo politikos epochoje“) išryškino ligšiolinių socialinių judėjimų teorijų trūkumą naujais pokrizinės politikos laikais ir pa-

⁴ Paulauskas K., „Šiuolaikiniai socialiniai judėjimai“, *Politologija* 4, 2004.

⁵ Miniotaitė G., „Teisingumas prieš teisėtumą: pilietinio nepaklusnumo teorija ir liberalizmo filosofija“, *Logos* 58, 2008, p. 54–62; Černevičiūtė J., „Demokratija ir pilietinis nepaklusnumas“, *Problemos. Priedas*, 2006, p. 72–82; Kačerauskas T., „Pilietinis nepaklusnumas: individų laisvė ir visuomeninė tvarka“, *Problemos. Priedas* 76, 2009, p. 28–38.

⁶ Grigaliūnas M., „Pilietinis pasipriešinimas ir kontrpropagandos deinstitutionalizavimo prielaidos“, *Informacijos mokslai* 53, 2010.

⁷ Mažeikis G., „Protestas ir distribucija: *Femen* ir *Pussy Riot* atvejai“, *Politologija* 1 (69), 2013, p. 30–59.

siūlė naujų įžvalgų kalbant apie gausius pastarųjų metų protestus⁸. Mat dominavę analitiniai įrankiai neleido suvokti socialinių judėjimų ir protestų dinamikos po 2008 m. pasaulyje prasidėjusios krizės, todėl della Porta siūlė kreipti dėmesį į struktūrinius paties kapitalizmo pokyčius bei skirtingas lokalias aplinkybes aiškinant įvairius socialinius ir ekonominius protestų ypatumus.

Konkrečiai šiame straipsnyje atsižvelgiama į neoliberaliosios lietuviškosios politikos darbotvarkes, jų sukeltą reakciją ir panašiu metu ryškėjusią Rusijos grėsmę (t. y. naujas išorines aplinkybes). Kaip išeities tašką pasirenkant mikroatvejo perspektyvą (Vilniaus miestui reikšmingą įvykį – įsimintinas 2009 m. sausio 16-osios riaušės prie Lietuvos Respublikos (LR) Seimo), čia aptariami kai kurie akcijų rengėjų intencijas arba valdžios reakcijas kvestionuojantys balsai Lietuvos žiniasklaidos erdvėje. Savotiškai pratęsiant mintį apie viešinant urbanistines akcijas kuriamą simbolinį kapitalą (Mažeikio įžvalga), parodoma, jog (ne)legalumo ribų permąstymą ir grėsmės retoriką veikia ne tik organizatorių intencijos, bet ir išorinių įtampų nulemtos vertintojų reakcijos. Emocijomis nuspalvintus garsių politikų, žurnalistų etc. požiūrius į tam tikrus renginius lemia bendra geopolitinė šalies orientacija, taip pat tarptautiniai neramumai ir lokalinės baimės.

Tiriant viešąją retoriką galima naudotis tradiciniu metodu ir kaip patikimą medžiagą rinktis ilgametės profesines tradicijas puoselėjančius arba tam tikrą reputaciją įgijusius (vieną ar kelis) žiniasklaidos kanalus. Tačiau vis sunkiau atsakyti į klausimą, kaip analizuoti tuos viešus pasisakymus, kurie tuo pat metu pasirodo iš karto keliuose, neretai skirtingą reputaciją turinčiuose, internetinės žiniasklaidos portaluose? Žvelgiant į gana plačią internetinės medijos erdvę, nesunku suvokti, kad apibrėžtą reputaciją turintis kanalas (pvz., vadinamoji „marginalinė žiniasklaida“) labiau gali būti linkęs eskaluoti

⁸ della Porta D., *Social Movements in Times of Austerity: Bringing Capitalism Back Into Protest Analysis*, Cambridge: Polity, 2015.

vienokias, o ne kitokias nuomones ir pacituoti (ar perpasakoti) vienu, o ne kitų veikėjų mintis. Vis dėlto žiniasklaidos šaltinių tyrimas šio straipsnio temos atveju metodologiškai nėra labai svarbus (ir netgi sukeltų papildomų sunkumų)⁹. Tų pačių teiginių (pvz., citatų) panaudojimas skirtingose žiniasklaidos priemonėse leidžia teigti, jog simbolinio išstūmimo ar įtraukimo į viešąją erdvę ypatumams suvokti tikslinga analizuoti pasirinktų „socialinių agentų“ konstruojamus grėsmės diskursus ir jų dinamiką, nepaisant skirtingų šaltinių (tokių kaip BNS, 15min.lt, lrytas.lt, alfa.lt, delfi.lt ir t. t). Kitaip tariant, dėmesys čia kreipiamas ne į komunikaciją apibūdinančius išorinius veiksnius (žiniasklaidos priemonių priklausomybę nuo reklamos užsakovų, skirtingiems interesams atstovaujančius savininkus ir pan.), bet visuomenės nuomonėms ir nuotaikoms darančių įtaką viešųjų autoritetų¹⁰ raišką.

Ne tik vienoks ar kitoks tikrovės interpretavimas, bet ir jos konstravimas neišvengiamai priklauso nuo ją apibūdinančių autoritetinių viešojo gyvenimo dalyvių, kurie vertina tam tikrus įvykius mėgindami artikuliuoti, kas viešumoje yra priimtina ir kas ne. Todėl argumentacijos ypatumus atskleidžiantis viešasis kalbėjimas gali būti traktuojamas kaip vienas svarbiausių politinio veiksmo ir reprezen-

⁹ Dabarties įvykius ir tendencijas rimčiau studijuoti siekiantys akademikai privalo remtis būtent žurnalistine medžiaga, net ir traktuodami šią medžiagą „itin atsargiai“ (panašiai, beje, kaip ir bet kurią istorinę medžiagą). Pavyzdžiui, dažnai būna akivaizdu, jog žurnalistai pateikia ne savarankišką įvykio analizę (arba tokia analizė yra minimali), o tiesiog perpasakoja politikų, pareigūnų ar nevyriausybinių organizacijų aktyvistų nuomonę. Tais atvejais, kai ta pačia antrašte pavadintas pranešimas be jokios pirminio šaltinio nuorodos tuo pačiu metu pasirodo skirtinguose žiniasklaidos kanaluose, išryškėja ambivalentiškas šaltinio „autorystės“ klausimas. Sunkumų nustatant „pirminį šaltinį“ kyla ir dėl socialinių tinklų įtakos žiniasklaidai (kai socialiniame tinkle pateikta viešojo autoriteto nuomonė tik po kurio laiko pasiekia žiniasklaidos kanalus), ir t. t.

¹⁰ Viešam autoritetui dažniau atstovauja ne valdantieji politikai, bet valdžiai (netiesiogiai) pritariantys arba ją smerkiantys garsūs žurnalistai, tarptautinės žmogaus teises ginančios nevyriausybines organizacijos, buvę politikai, ekspertai, autoritetingi viešieji intelektualai ir pan. Plačiau ši metodologinė prieiga pristatoma: Trilupaitytė S., *Kūrybiškumo galia? Neoliberalistinės kultūros politikos kritika*, Vilnius: DEMOS, 2015, p. 35–37; 48–55.

tacijos dėmenų¹¹. Dominuojančių viešosios erdvės diskursų kontravivimo aplinkybės Lietuvos akademinėje mintyje analizuotos įvairiais rakursais¹²; savo ruožtu, šiame straipsnyje atsižvelgiama į tuos nuomonės formavimo atvejus, kai tam tikros akcijos (ypač protestai) traktuojami kaip grėsmė. Straipsnio pradžioje atskleidžiama, kaip nuostatas susibūrimų (ir administracinių bei politinių reikalavimų) atžvilgiu keičia pirmuoju XXI a. dešimtmečiu ryškėjęs Lietuvos politinės situacijos nusakymas kaip (vėl) autoritarinės; parodoma, jog naujas konfliktines situacijas lėmė naujo tipo akcijų ir jų teisėtumo suderinamumo klausimas. Vėliau minimos kai kurios viešųjų autoritetų reakcijos į socialinius reikalavimus keliančius protestus Vilniuje. Pasipiktinimas (arba atvirksčiai – pritarimas) leidžia išstumti iš diskusijų lauko (arba išryškinti) tam tikrus reiškinius ar procesus. Atsižvelgiant į viešumoje eskaluojamas emocijas taip pat daroma išvada, kad šiandien Lietuvos žiniasklaidoje socialiniai reikalavimai interpretuojami ypač kontrastingai – viena vertus, kaip grėsmė nedidelės šalies ir jos visuomenės integralumui ar netgi saugumui, kita vertus – kaip geistinas (deja, realybėje vis tolstantis) normalios demokratinės visuomenės atributas.

1. Vėl autoritarizmas? (Ne)legalumo ribų perbraižymas

Pilietinio ir politinio dalyvavimo dinamika skirtingose šalyse priklauso nuo daugelio dalykų. Antai, analizuojant protestų kultūrą po-

¹¹ Dunn W., *Viešosios politikos analizė: įvadas*, Vilnius: Homo Liber, 2006, p. 34–39.

¹² Šie diskursai nagrinėti propagandos ir viešųjų ryšių aspektu (Mažeikis G., *Propaganda ir simbolinis mąstymas*, Kaunas: VDU leidykla, 2011). Dėmesio taip pat sulaukė idėjų istorija (Dementavičius J., „Trys politiško istorijos programos: ne galios požiūris į politikos ir istorijos santykį“, *Politologija* 1 (57), 2010, p. 40–75), kasdienio gyvenimo politišku formuojanti politinė vaizduotė (Merkinaitė S., „Politinė vaizduotės reikšmė“, *Politologija* 2, 2011, p. 124–129) ir skirtingas nacionalines idėjas eksplikuojančio politinio ir akademinio elito vizijos (Švedas A., „Lietuvos idėjos paieškos: elito projekcijos“, Laurinavičius Č. (sud.), *Epochas jungiantis nacionalizmas: tautos (de)konstravimas tarpukario, sovietmečio ir posovietmečio Lietuvoje*, Vilnius: LII leidykla, 2013, p. 317–370.

komunistinėje Lietuvoje, kalbama apie „dainuojančios revoliucijos“ ir Sąjūdžio metus, po kurių tokios politinio dalyvavimo formos kaip demonstracijos, mitingai ar protestai prarado savo populiarumą¹³. Kaip minėta, pirmuoju XXI a. dešimtmečiu politikos apžvalgininkų dėmesį patraukė ir tuo metu suaktyvėję tarptautiniai protesto judėjimai; ne tik žiniasklaidoje, bet ir akademinuose moksluose visuotinai sustiprėjo dėmesys globalizacijos teikiamoms galimybėms. Kartu su demokratijos branda dešimtmečio pirmoje pusėje ryškėjo ir skirtingi politiniai interesai bei piliečių ir politinę ar finansinę galią turinčių elitų konfliktai. Skirtingai nei šalies nepriklausomybės išvakarėse, kai taikiuose susibūrimuose vyravo plačius visuomenės sluoksnius apėmę demokratijos ir išsivadavimo siekiai, vėlesnis protesto akcijų atgijimas ir pagausėjimas sietas su naujais socialiniais ir ekonominiais reikalavimais, kuriuos lėmė 1999–2000 m. ekonomikos krizės padariniai. Susibūrimai dalyvių gausa jau nebeprilygo Sąjūdžio metų dalyvių skaičiui (vėlesnėse akcijose dažniausiai dalyvaudavo ne daugiau kaip 1 000 dalyvių), o lyginant su Vakarų Europoje arba JAV vykusiais protestais prieš tarptautinę politiką, tūkstantmečių sandūros Lietuvos viešosios akcijos taip pat apibūdintos kaip ypač taikios¹⁴. Šis „lietuviškasis taikumas“, žinoma, turėjo savo priežastis¹⁵.

Vis dėlto reikėtų pabrėžti ir tai, jog naujajame tūkstantmetyje lietuviškieji autoritetai (kartu ir liberalieji viešieji intelektualai) sam-

¹³ Remigijus Riekašius, rašydamas apie politinio protesto kultūrą Lietuvoje 1999–2001 m., mini, kad populiariausios anuometinės viešųjų akcijų formos buvo mitingai ir piketai. Žr. Riekašius R., „Protesto politika Lietuvoje“, *Politologija* 2 (30), 2003, p. 7.

¹⁴ Riekašius, ten pat.

¹⁵ Tai, kad Lietuvoje nekilo ryškesnio pasipriešinimo didžiųjų Vakarų valstybių (ypač JAV) vykdomai politikai, lėmė ir Lietuvos viešojoje erdvėje daugybę sykių minėta priežastis – ryški transatlantinė vadinamosios Naujosios Europos orientacija. Plačiau žr. Statkus N., Paulauskas K., *Tarp geopolitikos ir postmoderno: kur link sukti Lietuvos užsienio politikai?*, Vilnius: generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008, p. 34–46. Kokiais būdais geopolitinė orientacija ir tarptautinių santykių aplinkybės veikė Lietuvos viešųjų autoritetų vertinimus tarptautinės politikos klausimais, žr. Trilupaitytė S., „Geopolitinės tapatybės klausimu: nacionalinis elitas ir tarptautiniai intelektualiniai mainai“, *Politologija* 2 (46), 2007, p. 73–97.

protavo ne vien apie demokratijos brandą ir pozityvias permainas šalyje įgalinančią europinę bei transatlantinę integraciją. Viešojoje erdvėje lygia greta ryškėjo ir nepasitenkinimas nauja (bet su Sąjūdžio laikų idealais, deja, niekaip nebesisiejanti) politika, girdėjosi samprotavimų apie (vėl) stiprėjantį autoritarizmą, modernioje politinėje sistemoje išsikerojusį naująjį „apverstą totalitarizmą“ ir pan.¹⁶ Pavyzdžiui, Mažeikis, pasisakydamas apie naująjį autoritarizmą, minėjo konkrečius incidentus ir konstatavo, kad, atkūrus nepriklausomybę, svarbios politinio dalyvavimo funkcijos buvo deleguotos korumpuotai valdžiai ir biurokratiniam aparatui. O kaip ryškiausią vizualų to atitikmenį jis įvardijo sparčiai naikintas viešąsias miestų erdves. Anot filosofo, „šito pasekmė yra ta, kad jau po 2000 metų Lietuvoje smarkiai sustiprėjo politinės autoritarizmo tendencijos“¹⁷. Ir iš tiesų, konkretūs viešosios erdvės mieste gynimo faktai bylojo, kad naujos kartos pilietinės visuomenės atstovai pradėjo priešintis naujamam *status quo*, o ne tik („vis dar užsilikusioms“) iš sovietmečio paveldėtoms negerovėms.

Neigiamos reakcijos į ryškų neoliberalistinį politikos posūkį buvo juntamos viešuose svarstymuose apie „laukinį kapitalizmą“ ir neskaidrios *prichvatizacijos* procesus. XXI a. pradžioje vienas įsimintiniausių protestų Vilniuje buvo susijęs su šiuolaikinio meno pasauliu ir veiksmais šalia uždaryto „Lietuvos“ kino teatro, kurie prasidėjo 2005 m., įsisteigus *pro-testo* laboratorijai. Nesiplečiant į anuometinių akcijų aprašymus ir teismo procesų eigą bei detales (šie dalykai akademinėje literatūroje ne sykį aptarti)¹⁸, pakanka pabrėžti pagrindinę kovos

¹⁶ Pirmuoju nepriklausomybės dešimtmečiu tarp viešųjų autoritetų aktualūs buvo visuomenės demokratėjimo procesai, simbolinis totalitarinės praeities atsikratymas, o jau naujo tūkstantmečio pradžioje politikos apžvalgininkai dažnai prabildavo ir apie stiprėjančio naujojo autoritarizmo požymius.

¹⁷ Mažeikis G., „Alternatyvus pilietinis ugdymas ir socialinė propaganda“, *Problemos. Priedas*, 2006, p. 63.

¹⁸ *Pro-testo* laboratoriją fragmentiškai ne viename savo straipsnyje yra minėjęs Mažeikis. Iš komunikacijos ir viešųjų ryšių (arba propagandos ir kontrpropagandos) pusės „Lietuvos“ kino teatro gynimo atvejį gana plačiai aptarė Modestas Grigaliūnas:

priežastį – aktyvistai tuo metu sukilo prieš didžiojo kapitalo *neteisėtai* nusavintą viešą miesto erdvę (tai vėliau paliudijo teismai). Šis konkretus ir kone spontaniškas vilnietiško protesto atvejis paskatino ir Lietuvos teoretikų, laisvosios rinkos ekspertų bei kai kurių žurnalistų įžvalgas apie pilietiškumo formas – kaip rodo *pro-testo* laboratorijos vertintojų tekstuose gausiai cituoti skirtingų veikėjų pasisakymai, į viešąją žiniasklaidos erdvę tuo metu iškeltas ir poreikis ginti viešąjį interesą. O šiandien netgi galime kalbėti apie pozityvius (ir gana netikėtus) tuometinės alternatyviosios politikos rezultatus – „probleminė“ urbanistinė vieta išlaikė kultūrinės funkcijas (vietoj buvusio kino teatro 2015 m. nutarta statyti ne gyvenamuosius apartamentus ar biurus, kaip planuota anksčiau, bet Modernaus meno centrą). Lygia greta su urbanistiniais protestais pirmojo dešimtmečio viduryje išpopuliarėjo į alternatyvias politinės raiškos formas pretenduojantys neformalių grupių renginiai, viešos paskaitos, seminarai ir pan.

Savo ruožtu, kalbant apie protestų ir akcijų aršumą (ir kartu tokių akcijų nelegalumo aspektus) Vilniuje iki šiol įsimintiniausi yra 2009 m. sausio 16-osios įvykiai (žiniasklaidoje vadinti į riaušes peraugusiu mitingu, pilietinio pasipriešinimo akcija ir t. t.) Šį lietuviškojo (ne)legalumo kvestionavimo atvejį sunku būtų aiškinti vien kaip „logišką“ ar „nuoseklų“ visuomenės sąmonėjimo ar demokratinės brandos požymį. Lietuvos profesinių sąjungų konfederacijos sukviesti žmonės tą dieną susirinko prie LR Seimo (o kiek vėliau ir prie Vyriausybės rūmų), tačiau tolesnė žiniasklaidoje plačiai aprašytą tos dienos kruvinųjų įvykių eiga, deja, nebuvo (ir negalėjo būti) numatoma iš anksto¹⁹. Akivaizdu nebent tai, kad 2009-ųjų sausį profesinių sąjungų organizuotu protesto renginiu buvo reaguojama ir į globalias,

„Pilietinis pasipriešinimas ir kontrpropagandos deinstitutionalizavimo prielaidos“, *Informacijos mokslai* 53, 2010, p. 54–60. Taip pat žr.: Michelkevičė L., „Pro-testo laboratorija: bendradarbiavimo strategija kaip viešosios erdvės steigtis“, *Logos* 2013, 74, p. 199–212; Trilupaitytė, 2015, p. 130–136.

¹⁹ Įvykių eiga aprašoma lietuviškoje Vikipedijoje: <https://lt.wikipedia.org/wiki/Sausio_16-osios_mitingas_Vilniuje>.

ir į lokalias politikos realijas (Lietuvos ekonomikos nuosmukį dėl pasaulio ekonomikos bei finansų krizės ir šalies valdžios priimtus nepopuliarius sprendimus). Fizinių padarinių turėję neramumai paliko ryškų įspaudą ir vėlesniuose samprotavimuose apie nepaklusnumą ar tiesioginį politinį dalyvavimą, o socialinius reikalavimus keliančios akcijos vėliau neretai buvo traktuojamos kaip 2009-ųjų sausio įvykių atgarsiai ar net simbolinis tęsinys. Mažeikis šį įvykį siejo su nauja lietuviškąja protesto vaizdų rinka. Sausio 16-osios riaušių svarbą, pasak jo, liudija

protesto akcijos žiūrimumas ir komentarai (Vikipedijoje, tinklalapiuose www.anarchija.lt, www.radikalai.lt), dienraščiuose ir televizijos laidose. Ketveri metai nesankcionuotos, valstybės nepalaikomos atminties yra pakankamai ilgas laiko tarpas protesto akcijai. Priminsiu, kad minėta akcija ir po jos kilusios riaušės buvo atsakas į tariamą Seimo neveiklumą Lietuvą pasiekus pasaulio ekonomikos krizei. Riaušių metu prieš protestuotojus buvo panaudoti šaunamieji ginklai su guminėmis kulkomis, o paskui vyko dalyvių areštai (Mažeikis, 2013 p. 53).

Simptomiška, kad būtent po sausio 16-osios įvykių, saugantis neramumų, buvo pradėta formaliai varžyti taikių (ir teisėtų) susirinkimų laisvė. Viešojoje erdvėje pasigirdo pareigūnų ir politikų samprotavimų apie galėjusius būti „užslėptus“ protestuotojų motyvus, o nauji tarptautinės nesantaikos židiniai skatino nuogąstavimus dėl priešišku šalių interesų kiršinant skirtingas socialines grupes ar kurstant politinę įtampą. Baimintasi, kad konfliktus su teisėtai išrinkta vietos valdžia gali eskaluoti nedraugiškai nusiteikusios valstybės. Savo ruožtu, skirtingų pažiūrų viešosios erdvės dalyviams – politikams, atsakingiems pareigūnams, žmogaus teisių aktyvistams, viešiesiems intelektualams etc. – svarstant apie tokio pobūdžio pilietiškumo apraiškas aiškėjo, jog taikių susirinkimų, susibūrimų, piketų, administracinės teisės pažeidimo sąvokos Lietuvoje iš esmės yra miglotos, todėl valdžios struktūros ir policijos pareigūnai jas pradėjo interpretuoti savo nuožiūra, šališkai žiūrėdami savų interesų. Beje, galimų neramumų baiminosi (ir suvaržymus ėmė skatinti) ne tik miesto valdžia.

2009 m. pavasarį įmonių grupės „Ranga Group“ atstovai paprašė Vilniaus savivaldybės neleisti organizuoti mitingų prie Seimo rūmų esančioje pievoje ir mašinų stovėjimo aikštelėje (po sausio 16-osios įvykių tai buvo vienintelė vieta prie parlamento, kurioje savivaldybė leido protestuojančiųjų susibūrimus), neva, mitingų metu uždraudus eismą gretimose gatvėse, „Vilniaus vartuose“ esantys mados ir interjero salonai bei restoranai patiria didžiulius nuostolius“, o masinių susibūrimų metu „kyla didžiulė grėsmė klientų, darbuotojų bei pas-tato saugumui“²⁰.

Tokie būgštavimai vargu ar turėjo pagrindo (greičiau iliustravo tam tikrus interesus), tačiau viešojoje erdvėje įvairios akcijos vis dažniau imtos vadinti „prieštarinai vertinamomis“. Pagausėję įvairiausi protesto, palaikymo, paminėjimo ir pan. renginiai miesto valdžios (ir ne tik) požiūriu taip pat pradėti traktuoti kaip „problemiški“ tiek turinio, tiek tarpusavio suderinamumo požiūriu. 2010 m. sausį sostinės valdžia netgi ėmė svarstyti galimybę supaprastintai teikti leidimus dažnėjantiems mitingams, bet tik prie Vilniaus koncertų ir sporto rūmų (VKSR); kartu siekta apsunkinti susibūrimų organizavimą kitose vietose, esą kitaip būtų sunku užtikrinti renginių saugumą. Mat tais metais mieste planuota labai daug įvykių (ne tik protesto mitingų, bet ir demonstracijų, šventinių eitynių ir pan.). Skirtingo pobūdžio akcijos reflektavo tradicinių paminėjimų, atminties politikos ar naujųjų politinių darbotvarkių sklaidos tendencijas, pavyzdžiui, Lietuvoje kūrėsi kitose šalyse gana įprastos žmogaus teisių ir kt. judėjimų grupės. Kaip galima buvo matyti iš tuometinės žiniasklaidos, renginių vietos keitimo ir draudimo atvejų taip pat buvo apstu. Pavyzdžiui, 2010 m. pavasarį Vilniaus savivaldybei teko derinti daugybę skirtingų leidimų renginiams; deja, ne visų interesai derėjo tarpusavyje vietos ir laiko požiūriu²¹ (kai kurios eitynės vėliau buvo atšauktos).

²⁰ Utyra E., „Verslininkai prašo uždrausti mitingus prie „Vilniaus vartų“, <www.DELFI.lt>, 2009 03 12.

²¹ Balandžio 25 d. žiniasklaidoje teigta, jog „Vilniaus gatvėmis balandžio pabaigoje – gegužės pradžioje planuojama neįprastai daug eitynių – „Černobylio keliu“ žygiuos

Audringiausi debatai ir teisminiai ginčai dėl miesto viešosios erdvės naudojimo tais metais kilo dėl Lietuvos gėjų lygos (LGL) ir Tolerantiško jaunimo asociacijos gegužės 8 d. organizuotos eisenos „Už lygybę“ – organizatoriai ir valdžia nesutarė dėl renginio vietos (renginio organizatorių prašymą žygiuoti senamiestyje valdžia atmetė). Pasiūlius galimus tris maršrutus, valdininkai galiausiai nurodė, kad renginys turi vykti prie VKSR ir Olimpiečių bei Rinktinės gatvėse. Į debatus viešojoje erdvėje įsikišo netgi Kultūros paveldo departamento direktorė Diana Varnaitė, nuogaštavusi, kad buvusių Vilniaus žydų Šnipiškių senųjų kapinių teritorijoje numatomi masiniai susibūrimai²². Kontroversijos bei teisminiai ginčai dėl leidimo išdavimo eitynėms ženklino analogišką įvykį *Baltic Pride* renginių metu ir 2013 m. liepos 27 d. Kita vertus, eitynes rėmę liberalai viešojoje erdvėje galėjo gana nesunkiai oponuoti radikalesniems vietos konservatoriams ar homofobams dėl to, kad šio pobūdžio renginius simboliškai rėmė įvairios užsienio šalys (ne viena diplomatinė atstovybė pareiškė stebėsimi eitynes) ir tarptautinės nevyriausybines organizacijos. Štai 2013 m. būsimosios vilnietiškosios eitynės plačiai įsivaizduotos kaip šalies „europietiškumo“ garantas ir kaip būdas Lietuvai gerai pasirodyti tarptautiniame kontekste, „pademonstruoti žmogaus teisių srityje pasiektą progresą“ (taip žiniasklaida pristatė ne tik Lietuvos liberaliųjų politikų požiūrį, bet ir Jungtinės Karalys-

žalieji, minint tarptautinę darbininkų dieną organizuojama profesinių sąjungų eisena, sostinės gatvėmis taip pat žygiuos ir seksualinių mažumų rengiamų eitynių „Už lygybę“ dalyviai“. Artimiausiomis dienomis turėjo paaishkėti, „ar eisena nuo Katedros iki Mindaugo tilto, pažymint Antrojo pasaulinio karo pabaigos metines, bus leista surengti Lietuvos rusų sąjungai“, taip pat minėta, jog „eitynes gegužės 2-ąją Pasaulio lenkų dienos proga leista organizuoti ir Lietuvos lenkų sąjungai“: BNS, „Vilniuje – žaliųjų, profsąjungų, veteranų ir gėjų žygiai“, *www.alfa.lt*, 2010, <Alfa.lt <http://www.alfa.lt/straipsnis/10353524/vilniuje-zaliuju-profsajungu-veteranu-ir-geju-zygiai#ixzz3n1YQCdN9>>.

²² Jackevičius M., „Homoseksualų eitynių ant buvusių žydų kapinių nebus“, 2010 m. vasario 17 d., <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/homoseksualu-eityniu-ant-buvusiu-zydu-kapiniu-nebus.d?id=29041191>>.

tės, Prancūzijos, Nyderlandų, Švedijos ir Suomijos diplomatų Lietuvoje pasisakymus²³).

Kur kas įtariau vietos valdžia vertino ne žmogaus teises akcentuojančius (ir tarptautinės bendruomenės įdėmiai stebimus, remiamus bei komentuojamus) LGTB renginius, bet socialinius reikalavimus keliančius lokalius judėjimus. Pastarieji pradėti traktuoti kaip galbūt remiami „nevakarietišku“ valstybių. Vilniaus savivaldybės atsargumas ir atsakingų pareigūnų baimės ne vienu atveju inspiravo teisminius ginčus, o viešojoje erdvėje ne sykį konstatuota, jog po 2009-ųjų sausio įvykių politikoje buvo sukurtas marginalizuotų, „atliekamų“ piliečių įvaizdis – valdžios atstovai ir miesto administratoriai siekė „išstumti“ socialinio nepasitenkinimo emocijas iš reprezentacinių miesto vietų. Žmogaus teisių stebėjimo institutas (ŽTSI) deklaravo, kad žmonės turi teisę į taikius susirinkimus; pavyzdžiui, pripažįstant 2009 m. sausio 16-osios įvykių poveikį, 2009–2010 m. institute ataskaitoje konstatuota, jog būtent tuo metu savivaldos politikoje atsirado naujų susirinkimus varžančių priemonių, atsiskleidė rimtos „teisės į taikius susirinkimus teisinio reguliavimo ir praktinio taikymo problemos“²⁴ (panašūs priekaištai valdžios struktūroms buvo reiškiami ir vėlesnėse ataskaitose²⁵). Draudimams oponavę vietinių

²³ BNS, „Eitynės „Už lygybę“ – galimybė Lietuvai gerai pasirodyti, sako ambasadoriai“, <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/eitynes-uz-lygybe-galimybje-lietuvai-gerai-pasirodyti-sako-ambasadoriai/157253>>.

²⁴ ŽTSI ataskaitoje, minint riaušių padarinius, teigta, kad „baiminantis panašių įvykių pasikartojimo, aptariamuoju laikotarpiu buvo nepagrįstai trukdoma pasinaudoti teise į taikius susirinkimus“, išvardytos įvairios savivaldybių naudotos trukdymo priemonės (atsisakymas derinti susirinkimų vietą, laiką ir formą ar užtikrinti saugumą; nustatyto pranešimo išnagrinėjimo termino nesilaikymas, nemotyvuotas atsisakymas išduoti pažymėjimus ir pan.). Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje. 2009–2010 apžvalga. „Saviraiškos laisvė“, Vilnius, 2011, p. 50, <https://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/Apzvalgos/Apzvalga_2009-2010_su%20virseliu_FINAL.pdf>.

²⁵ 2011–2012 m. veiklos ataskaitoje ŽTSI, kaip ir anksčiau, konstatavo susirinkimų varžymo nepagrįstumą, mat „uždelsta Susirinkimų įstatymo priėmimo procedūra iš esmės užprogramavo šio teisės akto ir pačios susirinkimų laisvės įgyvendinimo problemas 2011–2012 m. Buvusių įstatymo taikymo ydų sąrašą nagrinėjamu laikotarpiu papildė dar kelios – jau išduotų pažymėjimų atšaukimas“. ŽTSI. Susirinkimų laisvė. „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje. 2011–2012 apžvalga“. 2013, Vil-

organizacijų lyderiai, kai kurie žurnalistai ir viešieji intelektualai irgi pradėjo garsiai kalbėti apie Lietuvos valdžios pamėgtą naują „autoritarinę praktiką“. Ši socialinių ir žmogaus teisių reikalavimų išprovokuota politinio nerimo, nuogaštavimų, supriešinimų bei palyginimų dinamika verta akylesnio žvilgsnio.

2. Retorinės išstūmimo iš viešumos strategijos ir pasipiktinimo balsai

Politinis diskursas gali būti konstruojamas naudojant tam tikras retorines bei stilistines priemones, tokias kaip simbolinis išstūmimas iš viešosios erdvės, gąsdinimas, pasipiktinimas, kaltinimai arba gynimasis nuo kaltinimų. Pavyzdžiui, 2009 m. gale žinomo teisininko Kęstučio Čilinsko vadovaujamam Jungtiniam demokratiniam judėjimui (JDJ) nebuvo išduotas leidimas rengti prieš oligarchus nukreiptą protesto mitingą Vinco Kudirkos aikštėje, priešais Vyriausybės rūmus (mitinguotojams pasiūlyta rinktis aikštėje prie apleistų VKSR). JDJ lyderis tai traktavo kaip žmonių teisių reikšti savo nuomonę suvaržymą, o žiniasklaida – kaip protestuotojų „išvijimą“ iš reprezentacinių erdvių į atokiai ir apleistą vietą, kurioje „nėra nei vienos svarbesnės valstybinės įstaigos“. Teigta, kad „tai pirmas kartas, kai visuomenės protestas nustumiamas taip atokiai nuo miesto centro“²⁶. Siekis „neutralizuoti“ mitinguotojus provokavo žmogaus teisių gynėjų nepasitenkinimą ir pareiškimus apie susirinkimų laisvės varžymą. Pasak ŽTSI direktoriaus Henriko Mickevičiaus, valdžios „žmonės, matyt, nežino, kas yra susirinkimų laisvė, nežino jos prasmės ir turinio. <...> jei žmonės nori susirinkti į taikų susirinkimą, jie turi turėti tokią teisę. Tai už Vilniaus ar Vilniuje yra dar daugiau vietų, kur

nius, <https://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Zmogaus%20teisiu%20igyvendinimas%20Lietuvoje%202011-2012_Apzvalga_ZTSI.pdf>, p. 66.

²⁶ Černiauskas Š., „K. Čilinskui neleista mitinguoti prie Vyriausybės“, *Kauno diena*, 2009, sausio 4, <<http://kauno.diena.lt/naujienos/miesto-pulsas/kcilinskui-neleista-mitinguoti-prie-vyriausybes-232609>>.

galima sutalpinti žmones, pvz., sąvartynų, stadionų. <...> Kiekvienu atskiru atveju reikia žiūrėti, dėl ko renkasi. Jei norima protestuoti prieš Seimo sprendimą, tai tinkamiausia vieta – prie Seimo²⁷.

2010 m. rugsėjo 29 d. profesinės sąjungos ketino surengti mitingą prie Vyriausybės rūmų; renginys turėjo vykti tuo pat metu kaip ir visos Europos profesinių sąjungų akcija. Šio sumanymo teisėtumą savaip kvestionavusi miesto valdžia nutarė, kad renginys galės vykti nebent prie sostinės „Siemens“ arenos. Kaip ironiškai teigė profesinių sąjungų narių nepasitenkinimą žiniasklaidai perduodamas Lietuvos profesinių sąjungų konfederacijos (LPSK) pirmininkas Artūras Černiauskas, „mums keista, kad savivaldybė nustato, kada ir kur mums rinktis. Gal galėjo skirti antrąjį Valakampių paplūdimį? Būtų dar „skaniau“ buvę. <...> Tai aiškiai rodo, kaip valdžia nori išgirsti žmonių nuomonę²⁸. Pabrėžta, kad lietuviškasis susibūrimas turėjo būti tarptautinio veiksmo dalimi, mat tą pačią dieną protesto akcijos buvo numatytos visoje ES: „Briuselio centre turėtų rinktis šimtai tūkstančių žmonių, ir jiems tai nebaisu. O mūsų miesto savivaldybei baisūs 4 tūkst. paprastų žmonių“, – piktinosi LPSK vadovas²⁹. Tai gi debatuose pabrėžti ir tam tikri tarptautiniai orientyrai, pavyzdžiui, minimu atveju apeliavimas į Briuselį (*de facto* ES sostinę) kontrastavo su vietos politikų nuogąstavimu dėl (galimo) nedraugiškų šalių kišimosi į Lietuvos reikalus. Teisininkas ir politinis aktyvistas Tomas Bakučionis savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotojo Virginijaus Dastiko viešus pa(si)aiškinimus apie galimą riaušių pavojų vadino „putiniškos“ retorikos pavyzdžiais³⁰. Permąstydamas

²⁷ Vitkauskas G., „Mitinguoti nori leisti tik prie Koncertų ir sporto rūmų“, *www.lrt.lt*, 2010 m. sausio 14 d., <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/mitinguoti-nori-leistitik-prie-koncertu-ir-sporto-rumu.d?id=27798721>>.

²⁸ Černiauskas Š., „Mitinguoti valdžia leidžia tik taip, kad niekas nematytų“, 2010 m. rugsėjo 21 d., <<http://m.kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/mitinguotivaldzia-leidzia-tik-taip-kad-niekas-nematytu-504108>>.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Bakučionis T., „Rusiškos demokratijos“ įsigalėjimas Vilniaus mieste“, *www.bernardinai.lt*, 2010 m. rugsėjo 28 d., <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-09-28-tomas-bakucionis-rusiskos-demokratijos-isigalejimas-vilniaus-mieste/50850>>.

neva keistas „painaus ir kontroversiško Susirinkimų įstatymo“ priėmimo aplinkybes, šį įstatymą Bakučionis interpretavo Lietuvos Respublikos Konstitucijos kontekste: „Vilniaus miesto valdžiai neleidus profsąjungoms surengti mitingo rugsėjo 29 dieną prie Vyriausybės ir Seimo, tenka svarstyti apie šiurkštų ir cinišką piliečių konstitucinių teisių pažeidimą minėtų Konstitucijos normų prasme.“ Deja, „kol kas Susirinkimų įstatymas galioja toks, koks jis yra, galbūt ir dėl to, kad Lietuvos teisinėje sistemoje iki šiol nėra įteisintas Konstitucinio skundo institutas“³¹.

Apie „rusiškos demokratijos“ įsigalėjimą Vilniuje (t. y. niekuo nepateisinamus susirinkimų varžymus) prabilo ir populiarus laikraščio „Lietuvos rytas“ žurnalistas Vytautas Bruveris, pabrėžęs sausio 16 d. reikšmę, mat „būtent tas sausio įvykis, kurio išgąsdintos viršūnės neatsigavo iki šiol, tapo esminio lūžio momentu – po to į pamatinę piliečių teisę protestuoti ar mitinguoti imta kėsintis neregėtai atkakliai ir įžūliai“. Anot Bruverio, dėl to paties „galimai galinčio kilti“ pavojaus visuomenės rimčiai ar saugumui susirinkimus malšina ir Rusijos režimas, „Maskvos valdžios rankomis ir milicijos lazdomis piliečiams rodantis, kur galima mitinguoti, o kur – ne“³². Panašiai į tuometinius draudimus reagavo filosofas Vytautas Radžvilas, kurio nuomone, darant nuolaidas tam tikroms visuomenės grupėms, jas lengva papirkti ir nukreipti nuo protesto veiksmų ir taip manipuliuoti visuomene³³. Kaltinimai valdžiai dėl polinkio į (rusišką) autoritarizmą tapo įprasti ne tik tarp nepriklausomų viešųjų intelektualų ar politikos apžvalgininkų, juos girdėjome ir buvusių aktyvių politikų bei diplomatų pasisakymuose. Pavyzdžiui, Vytautas Plečkaitis konstatavo akivaizdų pilietiškumo daigų visuomenėje sunaikinimą: „Praėjus

³¹ Ten pat.

³² Bruveris V., „Taikiklyje – laisvė eiti gatvę“, *www.lrytas.lt*, 2010 m. rugsėjo 20 d., <<http://www.lrytas.lt/-12849276691283279558-taikiklyje-laisv%C4%97-eiti-gatve.htm?id=12916983581291208422&view=6>>.

³³ „Draudžiama drausti, arba sustabdykim patyčias“, *www.balsas.lt*, 2011 m. sausio 18 d., <<http://balsas.tv3.lt/naujiena/521059/draudziama-drausti-arba-patycios-is-liaudies>>.

daugiau nei 20 metų, kai lietuviai vėl išsikovojo teisę viešai rengti mitingus, demonstruojant pareikšti savo požiūrį į valdžios priimamus sprendimus, atsiranda veikėjų, kurie mėgina Lietuvą grąžinti į laikus, kai pilietinės žmonių teisės buvo suvaržytos.³⁴ Taigi po kiekvieno ryškesnio incidento, kai įvairūs draudimai buvo skundžiami teismuose, viešojoje erdvėje pasigirdavo emociingų svarstymų apie teisėtų susibūrimų draudimo aplinkybes; kontrastinguose pasisakymuose oponentai dažnai kaltino vieni kitus (tariama) simpatija autokratinėms šalims taip simboliškai perbraižydami ir nelegalumo ribas.

2011 m. sausio 16-ąją profesinės sąjungos Vilniuje vėl ketino rengti protesto akciją – kaip minėta, sausio 16-osios data politinėje vaizduotėje jau buvo įsitvirtinusi kaip reikšmingas atskaitos taškas. Sostinės savivaldybės Renginių derinimo komisijos pirmininkas minėtas Dastikas teigė, esą toks datos parinkimas kelia prastas asociacijas, mat vien tai, kad renginiui numatyta sausio 16-oji, didina tikimybę, jog riaušės pasikartos. „Žinote, sausio 16-osios įvykiai buvo skaudūs. Tie įvykiai buvo kraupūs. Manychiau, kad data skatina neramumus. Galbūt susirinks chuliganų, paskatintų kokių nors jėgų. Bijau, kad gali pasikartoti tie įvykiai.“³⁵ Leidimo mitingui prie Seimo (kaip ir reikėjo tikėtis) negavę profesinių sąjungų atstovai nesutiko renginio perkelti į kitas vietas toliau nuo miesto centro (prie „Siemens arenos“ ar į Kalnų parką) ir skundė savivaldybės veiksmus teismui. Savo ruožtu, miesto valdžia vilkino leidimo išdavimo procesą. Emocijas kaitino ne tik miesto valdininkai, bet ir aukščiausieji šalies vadovai. Kruvinųjų 1991 m. sausio 13-osios įvykių minėjimo išvakarėse Seimo pirmininkė Irena Degutienė pareiškė, kad profesinių sąjungų retorikoje mato daug panašumo su šalies nepriklausomo

³⁴ Plečkaitis V., „Teisė demonstruoti – lietuviškai“, *www.lrytas.lt*, 2011 m. sausio 25 d., <<http://www.lrytas.lt/-12959310731295869486-teis%C4%97-demonstruoti-lietuvi%C5%A1kai.htm>>.

³⁵ BNS, „Profesijos sausio 16-ąją Vilniuje nori rengti mitingą“, *www.delfi.lt*, 2010 m. gruodžio 21 d., <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/profsajungos-sausio-16-aja-vilniuje-nori-rengti-mitinga.d?id=39940673>>.

mybei atvirai grasinusiais 1991 m. išpuoliais. Jos teigimu, „Lietuva nėra palikta savieigai, atsiranda žmonių, kaip girdime prisiminimus iš 1991 metų, kai sausio 8-ąją po kainų pakėlimo kažkodėl mitinguotojai susirinko ne prie vyriausybės, kuri tą padarė, bet prie Aukščiausiosios Tarybos“. Labai panaši, anot Degutienės, situacija bręsta ir dabar, nes „profsąjungos nepatenkintos tuo, ką daro Vyriausybė, bet nori susirinkti prie Seimo“³⁶ (Seimo pirmininkės samprotavimai netrukus sulaukė išizeidusių profesinių sąjungų atstovų atsako³⁷). Negatyvius palyginimus naudojo ir Vyriausybės vadovas Andrius Kubilius, pateisindamas savivaldybės draudimą protestuoti (ir taip sumenkindamas profesinių sąjungų renginio tikslus Laisvės dienos gynėjų minėjimo renginių šviesoje): „Savivaldybė pasiūlė mitinguoti kitose vietose, o ne ten, kur žmonės renkasi išreikšti savo pagarbą ir galių gale pergalės džiaugsmą. Tai daugiau yra profsąjungų ir tokių veikėjų kaip Algirdas Paleckis problema, negu kad didžiosios Lietuvos visuomenės dalies problema.“³⁸

Nors teismas galiausiai nusprendė, kad leidimo protestuoti prie Seimo rūmų neišdavusi Vilniaus savivaldybė pažeidė įstatymus, mitingas sausio 16-ąją taip ir neįvyko, o viešojoje erdvėje buvo išreikštas apmaudas, jog Vyriausybė greičiausiai sugebėjo profesines sąjungas „nupirkti“ (svarstyta ir apie „akivaizdžias“ priežastis, kodėl savivaldybė linkusi ignoruoti nepasitenkinimą Vyriausybės darbu – sostinės meras konservatorius Raimundas Alekna buvo tiesioginis Vyriausybės vadovo Kubiliaus pavaldinys partijoje). Valdžios baimė

³⁶ BNS, „Degutienė: dabartiniai įvykiai primena 1991 metus“, *www.alfa.lt*, 2011 m. sausio 12 d., <<http://www.alfa.lt/index.php/straipsnis/10436154/degutiene-dabartiniai-ivykiai-primena-1991-metus>>.

³⁷ Saukienė I., „Profsąjungos jaučiasi įžeistos I. Degutienės kalbos, bet mitingo atsisako“, *www.delfi.lt*, 2011 m. sausio 14 d., <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/profsajungos-jauciasi-izeistos-i-degutienes-kalbos-bet-mitingo-atsisako.d?id=40813445>>, 2015 09 10.

³⁸ BNS, „A. Kubilius: Sausio 13-ąją buvo iškovota ir teisė ginčytis“, *www.delfi.lt*, 2011 m. sausio 13 d., <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/akubilius-sausio-13-aja-buvo-iskovota-ir-teise-gincytis.d?id=40758163>>, 2015 09 18.

dėl išorinių pavojų nuolat atsikartodavo ir vėliau, grėsmės nuojauta tapo įprasta viešojoje erdvėje kalbant apie savivaldybės valdininkų akibrokštus neišduoti leidimų. Žmogaus teisių stebėtojai, savo ruožtu, teigė, kad valdžia pažeidė demokratijos normas; apie tai kalbėta aptariant konkrečius 2013–2014 m. atvejus Vilniuje ir Kaune (Lietuvos gėjų lygos bei Lietuvos tautinio jaunimo sąjungos eitynių planavimą ir teisminius ginčus³⁹).

2015 m. rugsėjo 10 d., LR Seime svarstant naujojo Darbo kodekso klausimą, šalia Seimo esančioje aikštėje Lietuvos profesinių sąjungų konfederacija ir Lietuvos profesinė sąjunga „Solidarumas“ organizavo protesto akciją „Baudžiavai darbe – NE! Darbuotojų garantijų mažinimui – NE!“⁴⁰, kuri buvo nukreipta prieš siūlomą naują socialinį modelį (Darbo kodekso pataisais reikalauta grąžinti Vyriausybei ir jas koreguoti atsižvelgiant į socialinių partnerių reikalavimus). Tai turėjo būti vienas didžiausių pastarųjų metų mitingų, nes akcijoje prieš darbo santykių liberalizavimą ruošėsi dalyvauti visų Lietuvos profesinių sąjungų atstovai (išskyrus Nacionalinį pareigūnų profesinių sąjungų susivienijimą). Žiniasklaidoje aptariant būsimą įvykį, už nacionalinį saugumą atsakingi politikai atvirai svarstė, kad galimi neramumai mitingo metu būtų labai naudingi Kremliaus propagandai. Vėl viešai baimintasi, kad nepasikartotų „2009-ųjų sausio įvykiai“, nurodyti ir galimų provokacijų rengėjai – minėtas ne vieną profesinę sąjungą šalyje subūręs ir specialiosioms tarnyboms ir už nacionalinį saugumą atsakingiems politikams gerai žinomas Rusijos pilietis Jevgenijus Sivaikinas⁴¹. Saugumo ir užsienio reikalų klausia-

³⁹ BNS, „Žmogaus teisių stebėtojai priekaištuoja dėl susirinkimų laisvės“, *Lietuvos žinios*, 2015 m. birželio 20 d., <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/zmogaus-teisiu-stebetojai-priekaištuoja-del-susirinkimu-laisves/204147>>, 2015 06 21.

⁴⁰ Akcijos pavadinimo daugiaprasmiškumą rodė ne vienas viešojoje erdvėje ir socialiniuose tinkluose pasirodęs kvietimas, pavyzdžiui, socialiniame tinkle *Facebook* į minėtą protesto akciją kvietė Kauno studentų sukurta paskyra „Darbuotojų garantijų didinimui – TAIP! Streikų liberalizavimui – TAIP!“

⁴¹ Paknys A., „Valdžią kamuoja bloga nuojauta dėl bręstančių riaušių“, *www.lrytas.lt*, 2015 m. rugsėjo 4 d., <<http://lietuvosdiena.lrytas.lt/aktualijos/valdzia-kamuoja-bloga-nuojauta-del-brestanciu-riausiu.htm>>.

mais neretai pasisakantis žurnalistas Aleksandras Matonis brėžė galimus nihilistinius hibridinės agresijos prieš Lietuvą scenarijus, kurių pretekstas gali būti tokie mitingai (jei per politinius protestus būtų išprovokuoti neramumai)⁴².

2015 m. rugsėjo 10-osios protestas praėjo taikiai, tačiau nemažai dviprasmybių kilo dėl renginio metu transliuotų daugybės pranešimų. Juk gausesnį dalyvių skaičių suburiančios (ir neva efektyvesnės) „jungtinės“ akcijos, kuriose būriuojasi ir savo interesus skelbia ne vienas politinis darinys, arba netoliese panašiu laiku mitinguoja ir kitos „palaikančios“ grupės (taip prie renginio prisijieja skirtingi asmenys, ypač politinio matomumo siekiančių marginalių politinių susivienijimų nariai ir pan.), taip pat tampa savotiškai „hibridiniu“ protestu. Pavyzdžiui, prie profesinių sąjungų protesto akcijos rugsėjo 10 d. su savais vizualiais pareiškimais plakatuose dėjosi aukštųjų mokyklų atstovai, radikalizmu garsėjantis buvęs Seimo narys Vytautas Štustauskas, Tautininkų sąjungos nariai ir pan. Čia dalyvavo ne vien skirtingų Lietuvos miestų dirbantieji, bet ir Norvegijos bei Vokietijos profesinių sąjungų atstovai. Painūs arba daugiaprasmiški akcijoje šmėžavę užrašai išsyk buvo fotografuojami ir aptariami socialiniuose tinkluose, o netrukus ir žiniasklaidoje⁴³. Savo ruožtu, populiarūs Lietuvos kolumnistai, paprastai nedviprasmiškai pritariantys visuomenės liberalėjimo procesams, šiuo atveju taip pat kone išsyk paniekinaimai atsiliepė apie įvykį ir jo organizatorius, pastaruosius pajuokdami kaip slunkius, atsilikėlius ir klounus⁴⁴. Portalo *delfi.lt* apžvalgininko

⁴² Matonis A., „Protesto akcijos Lietuvoje gresia virsti hibridine agresija“, *www.lrytas.lt*, 2015 m. rugsėjo 10 d., <<http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/protesto-akcijos-lietuvoje-gresia-virsti-hibridine-agresija.htm?p=2>>.

⁴³ Renginio reportažuose minėti plakatai buvo su tokiais skelbimais: „Bado žaidynės. Jau greitai jūsų darbe“, „50 skurdo atspalvių“, „Arbei macht frei. DK“, „Biedni ir įsiutę 2“, „Skurdžiai nelieka skolingi“, „Profesija: mokytojas. Socialinė padėtis: būras“, „Nausėda, aš tavęs noriu, nes socialinė atskirtis nėra tik vizualus efektas“, ir t. t.

⁴⁴ Gritėnas P., „Slunkiai, ir vėl nuvylėte Vytautą Štustauską!“, *15min.lt*, 2015 m. rugsėjo 11 d., <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/komentarai/paulius-gritenas-slunkiai-ir-vel-nuvylete-vytauta-sustauska-500-527197>>.

Romo Sadausko-Kvietkevičiaus teksto antraštė skelbė, kad „darbo kodekso garantijos reikalingos tik veltėdžiams“⁴⁵; Rimvydas Valatka panašiai konstatavo, jog senasis Darbo kodeksas seniai nebeatitinka XXI a. realijų, ogi visa diskusija apie minėto kodekso liberalizavimą ir naują socialinį modelį pokyčiams nepritariančių profesinių sąjungų buvo paverstas „cirku su nusišėrusia dvesiančia meška ir klounų a la profbosai širdį veriančiais klyksmais“⁴⁶.

Aktyviųjų Lietuvos žurnalistų tonas, t. y. atvira panieka menamų populistų („atsilikėlių“ ir „nesusipratėlių“) atžvilgiu, iliustravo, kad vietiniai liberalizmo propaguotojai „natūraliai“ pritaria darbo santykių liberalizavimui ir darbdavių siūlomoms darbotvarkėms, tačiau ne tokiems „pasenusiems“ dalykams kaip dirbančiųjų teisės. Nenuostabu, kad aštrūs niekinamo pobūdžio pareiškimai išprovokavo ir pasipiktinimą pirmiau minėtais epitetais. Pasak politikos apžvalgininko Tomo Čyvo, „Lietuvoje diegiama bet kokių protestų marginalizavimo ir protestuotojų vertimo nacijos priešais kultūra. Tylėjimo kultūra“. Todėl ir valdžios bei *mainstreaminės* žiniasklaidos reakcijose į profesinių sąjungų mitingą, Čyvo nuomone, šokiruoja aršus, į sovietmetį mus bloškiantis nusistatymas prieš bet kokias demokratinės saviraiškos formas⁴⁷. Panašiai kalbėjo žurnalistas Edvardas Čiuldė⁴⁸. Valdžios baimės dėl socialinių neramumų, valdininkų bei politikų nuolat reiškiamas atviras nepasitikėjimas tokių akcijų dalyviais kėlė

⁴⁵ Sadauskas-Kvietkevičius R., „Darbo kodekso garantijos reikalingos tik veltėdžiams“, *www.delfi.lt*, 2015 m. rugsėjo 13 d., <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/r-sadauskas-kvietkevicius-darbo-kodekso-garantijos-reikalingos-tik-veltedziams.d?id=68988056>>.

⁴⁶ Valatka R., „Prof sąjungų pasirinkimas – Lietuvos kelias į vergovę“, *www.delfi.lt*, 2015 m. rugsėjo 13 d., <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/r-valatka-profsajungu-pasirinkimas-lietuvos-kelias-i-vergove.d?id=68989388>>.

⁴⁷ Čyvas T., „Lietuvą – į paraštes“, *www.lrytas.lt*, 2015 m. rugsėjo 25 d., <<http://www.lrytas.lt/komentarai/lietuva-i-parastes.htm>>.

⁴⁸ Čiuldė E., „Uogienės kokteilis su organinių trąšų priedais“, *www.lrytas.lt*, 2015 m. spalio 1 d., <<http://www.lrytas.lt/komentarai/uogienes-kokteilis-su-organiniu-trasu-priedais.htm>>.

netgi ironiškas šypsenas. Buvęs politikas, diplomatas ir kadaise aukštas saugumo pareigūnas Mečys Laurinkus ne be sarkazmo teigė, jog pastovūs įtarinėjimai (verčiantys pareigūnus nuolat „demagogiškai aiškinti apie mitingų, demonstracijų ar streikų rengimo šalutinį pavojų ar Rusijos grėsmę“) kiek atslūgo dėl artėjančių rinkimų ir noro išsaugoti populiarumą tarp paprastų piliečių. Taigi neatsitiktinai ir „Lietuvos valdžios ir piliečių, kritikuojančių jos sprendimus, santykiuose įvyko „maža revoliucija“ – premjeras A. Butkevičius ir Seimo pirmininkė L. Graužinienė, kalbėdami apie mitinguojančiuosius dėl socialinio modelio projekto, neapkaltino jų galima antivalstybine veikla“⁴⁹. Kitaip tariant, vieši pasisakymai apie socialinius reikalavimus keliančias akcijas (kurias visų pirma inspiravo netapatūs darbdavių ir dirbančiųjų interesai) rodė nuomonių išsiskyrimą ir radikalėjimą. Nauji suvaržymai (o kai kuriais atvejais ir į socialinį nepasitenkinimą reiškiančias grupes nukreipta panieka) taip pat iliustravo savotišką socialinį nerimą ir kontrastavo su tradicinėmis „europietiškomis“ vertybinėmis nuostatomis.

Baigiamosios pastabos

Gyvenant globalioje tinklaveikos visuomenėje ir stiprėjant tarptautinei integracijai, skirtingų šalių miestuose galima pastebėti tų pačių darbotvarkių aktualėjimą (pvz., posocialistiniame pasaulyje su žmogaus teisėmis susijusios darbotvarkės paskatino seksualinių mažumų eitynių mieste tradicijas). Tačiau universalios „išsivadavimo judėjimus“ apibūdinančios sąvokos ne(be)paaiškina kai kurių ant (ne)legalumo ribos balansuojančių mikroakcijų, kurios tam tikrą platesnę prasmę šiandien įgauna dėl skirtingų interpretacijų žiniasklaidoje ir ypač socialiniuose tinkluose. Tokios akcijos akademiniuose tekstuose

⁴⁹ Laurinkus M., „Norą mitinguoti geriausiai atšaldo absurdiškos taisyklės“, *www.lrytas.lt*, 2015 m. rugsėjo 26 d., <<http://www.lrytas.lt/komentarai/nora-mitinguoti-geriausiai-atsaldo-absurdiskos-taisykles.htm>>.

se paprastai reflektuojamos retrospektyviai, o teorinės įžvalgos natūraliai „nespėja“ aktualijoms iš paskos (pvz., apmąstant vadinamojo „trolinimo“ socialinių tinklų erdvėje strategijas). Todėl hibridines, skirtingas nepatenkintųjų grupes spontaniškai sujungiančias urbanistines akcijas šiandien patogiau aptarti vadovaujantis propagandos arba viešųjų ryšių sąvokomis, nes, remiantis tradicinėmis politinės teorijos metodologinėmis priegomis, kalbėti apie kai kurių situacijų, kuriose tiesiog nustoja galioti „įprasta tvarka“, teisėtumą gana sunku⁵⁰. Nors akcijose ir diskusijose simbolinių sąjungininkų paprastai ieškoma užsienyje (pvz., minint „tvirtas demokratines tradicijas“ turinčias šalis), nėra jokio pagrindo „natūraliai“ tikėtis, kad įvairius reikalavimus skelbiančios akcijos mieste taps sklandžiau organizuojamos ir „taikesnės“ dėl to, kad šalies europinė integracija stiprėja, o demokratija tampa vis „brandesnė“. Juk pastaraisiais metais būtent senas demokratines tradicijas turinčiose vakarietiškoje valstybėje daugybė atvejų iliustruoja pilietinių iniciatyvų suvaržymus „iš viršaus“, atsiranda netgi draudimų taikiai protestuoti⁵¹. Taigi ir kai kuriose socialinėse teorijose postuluojami hipotetiniai taikaus skirtingų interesų sambūvio viešojoje erdvėje įvaizdžiai, kaip ir simbolinių graikų *poli* aukštinančios teoretikų kalbos apie (galimą) skirtingų nuomonių dialogą viešojoje erdvėje, nebūtinai randa „pozityvų atgarsį“ šiuolaikiniame politinės ir finansinės galios pasaulyje. Gali būti kaip tik atvirkščiai. Daugelyje šalių taikių susirinkimų sąlygos vis labiau

⁵⁰ Ko gero, neatsitiktinai išsamia 2015 m. skandalo dėl rugsėjo pirmosios šventės-protesto Kauno Vytauto Didžiojo universitete apžvalgą galima rasti socialinių tinklų erdvėje. Bene nuosekliausiai „mitingų vykstančio mitingo viduje“ fenomeną, Lietuvos teismų praktikas naujausių vietinių protesto mitingų kontekste, susirinkimų įstatymo niuansus ir pan. aptaria blogerio *Kreivarankio* tekstas. Žr. Kreivarankis, „VDU bendruomenė atkreipė dėmesį į spragą Susirinkimų įstatyme – ten esą laisvės per daug“, *Jurodivai.lt*. Asmeninis blogas. 2015 m. spalio 19 d., <<http://www.jurodivai.lt/uncategorized/vdu-bendruomene-atkreipe-demesi-i-spraga-susirinkimu-istatyme/>>.

⁵¹ Watson M., „Protesting in France Could Land You in Prison“, *Verso*, 2015 m. balandžio 24 d., <<http://www.versobooks.com/blogs/1953-protesting-in-france-could-land-you-in-prison->>.

apsunkinamos; galbūt mažėja ir tarptautinių nevyriausybinų organizacijų veiklos laisvė⁵².

Kai kurias akcijas mieste nelengva prognozuoti politinio poveikio požiūriu. Pavyzdžiui, 2015 m. gegužės 23 d. Vilniuje surengtą protesto mitingą prieš šauktinių kariuomenės gražinimą ir šalies militarizaciją (bei spalvingus mitinguotojų bei kontrmitinguotojų grupių pranešimus) palydėjo aršios ir kontrastingos reakcijos (ypač socialiniuose tinkluose), įvairiais pranešimais pasinaudojo ir Rusijos žiniasklaida. 2015 m. rudenio „staiga“ kilusios beprecedentės karo pabėgėlių krizės ES akivaizdoje vykstančius neramumus, susidūrimus, pabėgėlių ir migrantų palaikymo ar ksenofobines baimes iliustruojančias protesto akcijas taip pat tikslinga vertinti atkreipiant dėmesį ne tik į oficialų politinį naratyvą, bet ir į skirtingas įtampas, kai kurstomas emocijas gali stimuliuoti ne objektyvūs faktai, bet viešai neišsakomi interesai ar atvirai ne visada matomos hibridinio karo aplinkybės. Aptariant pilietinių akcijų mieste koreliacijas su politinėmis darbotvarkėmis ir demokratinio dalyvavimo formomis, reikėtų analizuoti konkrečias situacijas, paprastai priklausančias ir nuo miesto bei šalies valdžioje esančių partijų. Konkrečiai Vilniuje „etapiniu“ (ir tokio lygio kol kas vieninteliu) prieš nemažą pasaulio dalį apėmusios taupymo politikos (*austerity*) priemonės nukreiptu protestu galime laikyti 2009 m. sausio 16-osios riaušes. Po šių įvykių nepasitenkinimo veiksmai „iš apačios“ paskatino miesto valdžios siekius griežčiau reguliuoti masinius susibūrimus – aktyvėjant pilietinei visuomenei, ryškėjo ir drausminimas „iš viršaus“. Lietuvos politikai ir valdininkai reiškė nuogąstavimus dėl galimų provokacijų (išpuolių

⁵² Nevyriausybinių žmogaus teises ginančios organizacijos neretai įvardijamos kaip „užsienio agentai“, stabdoma jų veikla, ir tai vyksta ne tik atvirai autoritarinį kelią pasirinkusiose valstybėse (pvz., Rusijoje). Ši tendencija šiandien matoma tokiose skirtingose šalyse kaip Izraelis, Pietų Afrikos Respublika, Egiptas, Indija ar Uganda; Ispanijoje (ES šalyje!) taikūs protestai neseniai suvaržyti naujais įstatymais. Vien per pastaruosius trejus metus daugiau kaip 60 šalių skelbė įstatymus, vienaip ar kitaip slopinančius nevyriausybinių organizacijų veiklą. Žr. Avaaz.org., *Stop the crackdown*, <https://secure.avaaz.org/en/36_gag_laws_loc/?slideshow>.

baimę protesto akcijose pastaraisiais metais, žinoma, kelia ir pačios Rusijos pradėti karo veiksmai prieš kitas šalis). Minėtas įvykis tarp valdančiųjų politikų ir administratorių lėmė įvairias tiek administracines (leidimų išdavimas ir pan.), tiek retorines „nepatogių“ piliečių išstūmimo iš viešosios erdvės strategijas. Lygia greta demokratinėje viešojoje erdvėje egzistavo ir politikų gėdinimas (stebėtojai iš šalies valdžiai nuolat primindavo tos pačios Rusijos autoritarines priemones pilietinės visuomenės atžvilgiu).

Pasirinktu laikotarpiu (nuo 2009-ųjų sausio įvykių) žiniasklaidoje vyravę akcijų aptarimo būdai rodė norą aiškintis apie „universalias“ teises, o tam tikrų įvykių vertinimus nuolat lydėjo filosofinio ar emocinio pobūdžio svarstymai apie tai, kas yra „priimtina“ arba „nepriimtina“. Nekonvencinį politinį dalyvavimą išreiškiančią teisę protestuoti palaikė ŽTSI; institutas nuolat gynė ir liberalų remiamas seksualinių mažumų eisenas (2010 m. ir 2013 m.) ir pan. LGTB eisenas palaikė tiek valdžioje esantys liberalūs politikai, tiek liberaliai nusiteikę *meinstreaminės* žiniasklaidos kolumnistai, todėl renginiai plačiai traktuoti kaip ženklinantys visuomenės brandą ir toleranciją (pastaruoju atveju pareigūnai ir miesto valdžios atstovai savo baimes viešai reiškė kalbėdami nebent apie grynai „techninius“ saugumo klausimus, tarkime, labiausiai baimintis chuliganiškų išpuolių). Savo ruožtu, socialinius reikalavimus keliantys judėjimai valdžioje esančių politikų pasisakymuose ne sykį įgavo grėsmingo, galbūt priešiško šaliai jėgų skatinamo, ant (ne)legalumo ribos balansuojančio reiškinio įvaizdį (varžyti socialinių protestų laisvę norėjo ne tik valdantieji politikai, bet ir verslininkai). Taigi tos protesto atspalvį turinčios akcijos, kurios nesulaukia ryškaus tarptautinių organizacijų dėmesio, vietinėje žiniasklaidoje „lengva ranka“ traktuojamos kaip neautentiški ir kone apmaudūs įvykiai, grėsmė valdantiems politikams ir net pačiai pilietinei visuomenei. Plačiau prasme tai taip pat rodo, jog kairioji socialinė politika Lietuvos viešojoje erdvėje nėra populiari.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Avaaz.org., *Stop the crackdown*, <https://secure.avaaz.org/en/36_gag_laws_loc/?slideshow>.

balsas.lt, „Draudžiama drausti, arba sustabdykim patyčias“, *www.balsas.lt*, 2011 m. sausio 18 d., <<http://balsas.tv3.lt/naujiena/521059/draudziama-drausti-arba-patycios-is-liaudies>>.

Bakučionis T., „Rusiškos demokratijos“ įsigalėjimas Vilniaus mieste“, *www.bernardinai.lt*, 2010 m. rugsėjo 28 d., <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-09-28-tomas-bakucionis-rusiskos-demokratijos-isigalejimas-vilniaus-mieste/50850>>.

BNS, „Profesajungos sausio 16-ąją Vilniuje nori rengti mitingą“, *www.delfi.lt*, 2010 m. gruodžio 21 d., <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/profsajungos-sausio-16-aja-vilniuje-nori-rengti-mitinga.d?id=39940673>>.

BNS, „Degutienė: dabartiniai įvykiai primena 1991 metus“, *www.alfa.lt*, 2011 m. sausio 12 d., <<http://www.alfa.lt/index.php/straipsnis/10436154/degutiene-dabartiniai-ivykiai-primena-1991-metus>>.

BNS, „A. Kubilius: Sausio 13-ąją buvo iškovota ir teisė ginčytis“, *www.delfi.lt*, 2011 m. sausio 13 d., <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/akubilius-sausio-13-aja-buvo-iskovota-ir-teise-gincytis.d?id=40758163>>, 2015 09 18.

BNS, „Žmogaus teisių stebėtojai priekaištauja dėl susirinkimų laisvės“, *Lietuvos žinios*, 2015 m. birželio 20 d., <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/zmogaus-teisiu-stebetojai-priekaištauja-del-susirinkimu-laisves/204147>>, 2015 06 21.

BNS, „Vilniuje – žaliųjų, profesajungų, veteranų ir gėjų žygiai“, *www.alfa.lt*, 2010 m. balandžio 25 d., <<http://www.alfa.lt/straipsnis/10353524/vilniuje-zaliuju-profesajungu-veteranu-ir-geju-zygiai#ixzz3n1YQCQdN9>>.

BNS, „Eitynės „Už lygybę“ – galimybė Lietuvai gerai pasirodyti, sako ambasadoriai“, *www.lzinios.lt*, <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/eitynes-uz-lygybe-galimybelietuvai-gerai-pasirodyti-sako-ambasadoriai/157253>>.

Bruveris V., „Taikiklyje – laisvė eiti gatvę“, *www.lrytas.lt*, 2010 m. rugsėjo 20 d., <<http://www.lrytas.lt/-12849276691283279558-taikiklyje-laisv%C4%97-eiti-gatve.htm?id=12916983581291208422&view=6>>.

Černevičiūtė J., „Demokratija ir pilietinis nepaklusnumas“, *Problemos. Priedas*, 2006, p. 72–82.

Černiauskas Š., „K. Čilinskui neleista mitinguoti prie Vyriausybės“, *Kauno diena*, 2009, sausio 4, <<http://kauno.diena.lt/naujienos/miesto-pulsas/kcilinskui-neleista-mitinguoti-prie-vyriausybes-232609>>.

Černiauskas Š., „Mitinguoti valdžia leidžia tik taip, kad niekas nematytų“, *Kauno diena*, 2010, rugsėjo 21, <<http://m.kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/mitinguoti-valdzia-leidzia-tik-taip-kad-niekas-nematytu-504108>>.

Čyvas T., „Lietuva – į paraštes“, *www.lrytas.lt*, 2015 m. rugsėjo 25 d., <<http://www.lrytas.lt/komentarai/lietuva-i-parastes.htm>>.

Čiuldė E., „Uogienės kokteilis su organinių trašų priedais“, *www.lrytas.lt*, 2015 m. spalio 1 d., <<http://www.lrytas.lt/komentarai/uogienes-kokteilis-su-organiniu-trasu-priedais.htm>>.

della Porta D., *Social Movements in Times of Austerity: Bringing Capitalism Back Into Protest Analysis*, Cambridge: Polity, 2015.

Dementavičius J., „Trys politiškumo istorijos programos: ne galios požūris į politikos ir istorijos santyki“, *Politologija* 1 (57), 2010, p. 40–75.

Dunn W., *Viešosios politikos analizė: įvadas*, Vilnius: Homo Liber, 2006.

Grigaliūnas M., „Pilietinis pasipriešinimas ir kontrpropagandos deinstytucionalizavimo prielaidos“, *Informacijos mokslai* 53, 2010, p. 45–62.

Gritėnas P., „Slunkiai, ir vėl nuvylėte Vytautą Šustauską!“, *15min.lt*, 2015 m. rugsėjo 11 d., <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/komentarai/paulius-gritenas-slunkiai-ir-vel-nuvylete-vytauta-sustauska-500-527197>>.

Jackeivičius M., „Homoseksualų eitynių ant buvusių žydų kapinių nebus“, *www.delfi.lt*, 2010 m. vasario 17 d., <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/homoseksualu-eityniu-ant-buvusiu-zydu-kapiniu-nebus.d?id=29041191>>.

Jacobs K., „Discourse Analysis and Its Utility for Urban Policy Research“, *Urban Policy and Research* 24 (1), 2006, p. 39–52.

Kačerauskas T., „Pilietinis nepaklusnumas: individų laisvė ir visuomeninė tvarka“, *Problemos. Priedas* 76, 2009, p. 28–38.

Kitos knygos, „Noam Chomsky. Tikslai ir vizijos“, 2006 m. kovo 5 d., <<http://www.rasyk.lt/knygos/tikslai-ir-vizijos/2596.html>>, 2006 04 11.

Kreivarankis, „VDU bendruomenė atkreipė dėmesį į spragą Susirinkimų įstatyme – ten esą laisvės per daug“, *Jurodivai.lt*. Asmeninis blogas, 2015 m. spalio 19., <<http://www.jurodivai.lt/uncategorized/vdu-bendruomene-atkreipe-demesi-i-spraga-susirinkimu-istatyme/>>.

Laurinkus M., „Norą mitinguoti geriausiai atšaldo absurdiškos taisyklės“, *www.lrytas.lt*, 2015 m. rugsėjo 26 d., <<http://www.lrytas.lt/komentarai/nora-mitinguoti-geriausiai-atsaldo-absurdiskos-taisykles.htm>>.

Matonis A., „Protesto akcijos Lietuvoje gresia virsti hibridine agresija“, *www.lrytas.lt*, 2015 m. rugsėjo 10 d., <<http://lietuvosdiena.lrytas.lt/aktualijos/protesto-akcijos-lietuvoje-gresia-virsti-hibridine-agresija.htm?p=2>>.

Mažeikis G., „Alternatyvus pilietinis ugdymas ir socialinė propaganda“, *Problemos. Priedas*, 2006, p. 55–70.

Mažeikis G., *Propaganda ir simbolinis mąstymas*, Kaunas: VDU leidykla, 2011.

Mažeikis G., „Protestas ir distribucija: *Femen* ir *Pussy Riot* atvejai“, *Politologija* 1 (69), 2013, p. 30–59.

Merkinaitė S., „Politinė vaizduotės reikšmė“, *Politologija* 2 (62), 2011, p. 124–149.

Miniutaitė G., „Teisingumas prieš teisėtumą: pilietinio nepaklusnumo teorija ir liberalizmo filosofija“, *Logos* 58, 2008, p. 54–62.

Michelkevičė L., „Pro-testo laboratorija: bendradarbiavimo strategija kaip viešojo erdvės steigtis“, *Logos* 74, 2013, p. 199–212.

Paknys A., „Valdžią kamuoja bloga nuojauta dėl brestančių riaušių“, *www.lrytas.lt*, 2015 rugsėjo 4 d., <<http://lietuvosdiena.lrytas.lt/aktualijos/valdzia-kamuoja-bloga-nuojauta-del-brestanciu-riausiu.htm>>.

Paulauskas K., „Šiuolaikiniai socialiniai judėjimai“, *Politologija* 4, 2004.

Plečkaitis V., „Teisė demonstruoti – lietuviškai“, *www.lrytas.lt*, 2011 m. sausio 25 d., <<http://www.lrytas.lt/-12959310731295869486-teis%C4%97-demonstruoti-lietuvi%C5%A1kai.htm>>.

Riekašius R., „Protesto politika Lietuvoje“, *Politologija* 2 (30), 2003, p. 126–145.

Sadauskas-Kvietkevičius R., „Darbo kodekso garantijos reikalingos tik veltėdžiams“, *www.delfi.lt*, 2015 m. rugsėjo 13 d., <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/r-sadauskas-kvietkevcius-darbo-kodekso-garantijos-reikalingos-tik-veltiedziams.d?id=68988056>>.

Saukienė I., „Profesų sąjungos jaučiasi įžeistos I. Degutienės kalbos, bet mitingo atsisako“, *www.delfi.lt*, 2011 m. sausio 14 d., <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/profsajungos-jauciasi-izeistos-i-degutienes-kalbos-bet-mitingo-atsisako.d?id=40813445>>, 2015 09 10.

Statkus N., Paulauskas K., *Tarp geopolitikos ir postmoderno: kur link sukti Lietuvos užsienio politikai?* Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008.

Švedas A., „Lietuvos idėjos paieškos: elito projekcijos“, Laurinavičius Č. (sud.), *Epochas jungiantis nacionalizmas: tautos (de)konstravimas tarpukario, sovietmečio ir posovietmečio Lietuvoje*, Vilnius: LII leidykla, 2013, p. 317–370.

Trilupaitytė S., „Geopolitinės tapatybės klausimu: nacionalinis elitas ir tarptautiniai intelektualiniai mainai“, *Politologija* 2 (46), 2007, p. 73–97.

Trilupaitytė S., *Kūrybiškumo galia? Neoliberalistinės kultūros politikos kritika*, Vilnius: DEMOS, 2015.

Utyra E., „Verslininkai prašo uždrausti mitingus prie „Vilniaus vartų“, *www.delfi.lt*, 2009 m. kovo 12 d.

Valatka R., „Profesų sąjungų pasirinkimas – Lietuvos kelias į vergovę“, *www.delfi.lt*, 2015 m. rugsėjo 13 d., <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/r-valatka-profsajungu-pasirinkimas-lietuvos-kelias-i-vergove.d?id=68989388>>.

Vikipedija, Sausio 16-osios mitingas Vilniuje, <https://lt.wikipedia.org/wiki/Sausio_16-osios_mitingas_Vilniuje>.

Vitkauskas G., „Mitinguoti nori leisti tik prie Koncertų ir sporto rūmų“, *www.lrt.lt*, 2010 m. sausio 14 d., <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/mitinguoti-nori-leisti-tik-prie-koncertu-ir-sporto-rumu.d?id=27798721>>.

Zukin Sh., *The Cultures of Cities*, Oxford: Blackwell, 1995.

ŽTSI, „Saviraiškos laisvė“, Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2009–2010 apžvalga. Vilnius, 2011, <https://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/Apzvalgos/Apzvalga_2009–2010_su%20virseliu_FINAL.pdf>.

ŽTSI, „Susirinkimų laisvė“, Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje. 2011–2012 apžvalga, Vilnius, 2013, <https://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Zmogaus%20teisiu%20igyvendinimas%20Lietuvoje%202011-2012_Apzvalga_ZTSI.pdf>.

Watson M., „Protesting in France could land you in prison“, *Verso*, 2015 m. balandžio 24 d., <<http://www.versobooks.com/blogs/1953-protesting-in-france-could-land-you-in-prison>>.

SUMMARY

URBAN EVENTS AND THE RHETORIC OF A RIOT THREAT. VILNIUS AFTER 2009

In the global society, different cities accommodate the same agendas of urban actions and movements often travel. In the post-Soviet urban life, for example, one could notice the formation of some new traditions reflecting human rights movement, as the LGBT parades became important events in Vilnius over the past six years. Yet the dominant theoretical frameworks aimed at social movements and urban protest tradition do not always help to understand the new public indignation caused by the austerity policies triggered by global financial crisis. This paper, therefore, looks at the specific characteristics of the Lithuanian post-austerity situation and analyses the dynamics of local political fears.

The article analyses how urban events get interpreted in the Lithuanian media by politicians, experts, media representatives, activists, and public intellectuals. The rhetoric of a riot threat here is associated not so much with the intentions of protest organisers but with the external political tensions. Famous politicians, journalists and other public speakers hold some beliefs about the events in the city, which are shaped by the administrative laws as well as the general geopolitical orientation of the country (influenced by the new Russian aggression). A violent event in Vilnius (riots near the Lithuanian Parliament in 2009 January 16) is chosen as a symbolic point of departure for the discussion about the interpretation of the subsequent events that became seen in the local media with rising suspicion, suggesting the possible “foreign meddling”. In the beginning, the article shows the new understanding of some public intellectuals that the Lithuanian domestic politics is becoming “authoritarian again” (ostensibly similar to the Soviet state). The greater activity of civil society and Western integration also caused some troubles for the authorities (approximately since 2010), since it became harder to coordinate various new types of public events in Vilnius

(such as numerous marches, commemorating gatherings and protests). Later, by singling out some public speculations in the media about the possible riot threat, the article discusses legal and symbolic boundaries of some events. The conclusion is made that in contemporary Lithuanian media, social demands are interpreted in a rather contrasting way. Some politicians, but also famous journalists etc., see those demands and ensuing protests as a threat to a small country's social and political integrity or even national security. While other public speakers see the same demands and legitimate public protests as a desirable (although, unfortunately, wavering away) feature of a "normal" democratic society.